

А. Д. НІКОЛЬСЬКА, О. А. ВИСОЦЬКА, Н. В. ЯМНЕНКО, О. М. ГОНЧАРУК

НАВЧАННЯ ПЕРШОЇ ДОПОМОГИ ЯК ДОПОМІЖНИЙ ЗАСІБ У РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ФІЗИЧНОЮ ІНВАЛІДНІСТЮ

Товариство Червоного Хреста України, м. Київ, Україна

Мета: оцінити можливість використання першої допомоги як допоміжного засобу в реабілітації осіб з фізичною інвалідністю.

Матеріали і методи. Загальна вибірка досліджуваних становила 96 осіб, серед яких 20 жінок та 76 чоловіків віком від 21 до 76 років. Серед них – 59 осіб (61%) є військовими та 37 осіб (39%) – цивільними. Усі вони є пацієнтами реабілітаційних центрів, що діють на території України. Дослідження проводиться з 2023 року.

З метою фіксації отриманих результатів роботи зі слухачами з фізичною інвалідністю створено анкети та опитувальники для слухачів та інструкторів. Результати, отримані за їх допомогою, оброблено кількісно і якісно.

Результати. Найбільший відсоток респондентів (67%) отримали інвалідність унаслідок бойових дій, 28% – унаслідок захворювань і 5% – через нещасний випадок.

З усієї вибірки досліджуваних 83% зазначили, що знають про першу допомогу й мають деякі знання. Водночас свідками надзвичайних ситуацій, де люди потребували першої допомоги, було 78% опитаних. З усіх реципієнтів 65% зазначили, що надавали першу допомогу.

Висновки. За результатами дослідження більшість осіб з інвалідністю демонструє високий рівень зацікавленості в навчанні першої допомоги, незважаючи на наявність знань у цьому питанні. Досвід переживання бойових дій і нещасних випадків може впливати на розуміння сфери застосування розвинутих навичок. Важливим чинником успішної адаптації стане перебування в групі осіб з високою соціальною активністю та мотивацією. Уміння брати на себе відповідальність у кризових обставинах свідчить про потенціал до самореалізації та реадaptaції до життя в суспільстві, що вплине на позитивну динаміку в реабілітації осіб з фізичною інвалідністю.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: перша допомога; реабілітація; фізична інвалідність; навчання.

Вступ. Одним з наслідків бойових дій, що відбуваються на території України, є велика кількість серйозних травм, отриманих військовослужбовцями та цивільними особами, що призводять до інвалідності. Погіршення стану здоров'я населення впливає на всі сфери життя суспільства: економічний стан, морально-психологічне благополуччя, соціокультурний курс розвитку тощо.

Наразі перед громадськістю постає виклик: допомогти особам з інвалідністю не тільки адаптуватися до змін, а й залишитися повноцінним членом суспільства.

На тлі реалізації реабілітаційних заходів за базовими напрямками (медична реабілітація, фізична терапія, ерготерапія, психологічна реабілітація, фізіотерапія тощо) мало уваги приділяється підготовці осіб з фізичною інвалідністю до надзвичайних ситуацій.

Перша допомога – необхідна навичка для кожного члена суспільства, яка потребує адаптації до індивідуальних можливостей людини. Зі зростанням числа осіб з інвалідністю в сучасному українському суспільстві виникла потреба вдосконалити методику викладання першої допомоги

та адаптації протоколів надання першої допомоги відповідно до індивідуальних можливостей людини.

Мета: оцінити можливість використання першої допомоги як допоміжного засобу в реабілітації осіб з фізичною інвалідністю.

Матеріали і методи. Загальна вибірка досліджуваних становила 96 осіб, серед яких 20 жінок та 76 чоловіків віком від 21 до 76 років. Серед них – 59 осіб (61%) є військовими та 37 осіб (39%) – цивільними. Усі вони є клієнтами (пацієнтами) реабілітаційних центрів, що діють на території України. Дослідження проводиться з 2023 року.

З метою фіксації отриманих результатів роботи зі слухачами з фізичною інвалідністю створено анкети та опитувальники для слухачів й інструкторів. Результати, отримані за їх допомогою, були оброблені кількісно та якісно.

Результати дослідження та їх обговорення. Загальноприйнятою думкою серед широкої громадськості є медична модель інвалідності, яка передбачає дефіцит можливостей, які раніше мала особистість, та сприйняття інвалідності як індивідуальної медичної проблеми. Ця модель

орієнтована на порушення як причину, що не дає змоги отримати доступ до певних товарів чи послуг або не дає повною мірою брати участь у житті суспільства [1].

Сучасні організації, що працюють у сфері реабілітації, дедалі більш спираються на соціальну концепцію та пропонують модель роботи, що передбачає активне включення соціуму з метою реінтеграції особистості після отримання травм. Ця модель бере до уваги те, як структуровано суспільство, як виникають інституційні, фізичні, соціальні, економічні бар'єри. На противагу ним пропонується спиратися на сильні сторони особистості, навички та вміння, які підкреслюють цінність та потенціалі будь-якої людини, незалежно від її фізичних можливостей [2]. Такий процес реадaptaції не може відбуватися в односторонньому порядку, отже, потрібен рух не лише людини в соціум, а й залучення соціумом людини з інвалідністю. Особам з інвалідністю варто допомогти зайняти активну життєву позицію, і це все потрібно підтримувати відповідними реабілітаційними, навчальними, консультаційними заходами та облаштуванням інфраструктури [3].

Сприйняття набутої інвалідності є важливим процесом у житті особистості, який впливає не лише на індивідуальні життєві ситуації, а й на моральний компас громадськості. Негативне ставлення до інвалідності позбавляє людей можливості ресоціалізуватися та знайти своє місце серед інших та призводить до соціального відчуження й ізоляції. Здоровим підходом вважається заохочення позитивного ставлення до людей з інвалідністю та сприяння соціальній інтеграції [4].

У повсякденному житті, особливо перебуваючи часто в громадських місцях, людина стикається із ситуаціями, під час яких хтось з оточення або вона сама потребує допомоги. Результати наукових досліджень у галузях безпеки та громадського здоров'я демонструють позитивний вплив навчання першої допомоги на загальний психоемоційний стан слухачів, їх самооцінку та рівень обізнаності [5].

Відзначається, що після базових курсів навчання першої допомоги відбулися значні зміни в знаннях, поведінці, сприйнятті загрози та рівні страху. Згідно з отриманими даними, знаючи про причини виникнення надзвичайних ситуацій, травматизму тощо, особа здатна уникати факторів ризику та може здійснювати профілактичні заходи. Є припущення, що така обізнаність не лише знижує ризик виникнення надзвичайних ситуацій, а й сприяє кращій координованості дій при їх ліквідації [6].

З огляду на вищезазначене, навчання першої допомоги має бути доступним для різних соціальних категорій та будь-якої людини, незалежно від її віку, статі чи стану здоров'я. Особливого

методологічного підходу потребує навчання осіб з інвалідністю. Через нерозкритість цього питання серед науковців достатньою мірою Товариство Червоного Хреста України почало досліджувати процес викладання та практичного навчання осіб з інвалідністю, зокрема осіб, що мають ампутацію однієї або кількох кінцівок.

Серед команди інструкторів ТЧХУ є реабілітологи, які працюють у медичних закладах з пацієнтами, що отримали ампутацію кінцівок. Це дало можливість у короткий термін опитати достатню кількість осіб й отримати результати пілотажного дослідження. Опитаними стали пацієнти чотирьох реабілітаційних центрів, що працюють на території України. Так, у першому опитуванні взяли участь особи, які мали бажання пройти тренінг з першої допомоги, а також ті, хто не виявив бажання в подальшому навчанні. Ці результати важливі, оскільки забезпечують репрезентативність вибірки, показуючи ступінь зацікавленості навчанням серед населення загалом та демонструють актуальність здобуття нових знань особами, що отримали інвалідність. Інструктори ТЧХУ, що працюють з респондентами як реабілітологи, отримали вербальну згоду кожного на участь у дослідженні. На початку опитування респондентів попередили про те, що участь є добровільною, анкетування – анонімним, вони мають змогу припинити її в будь-який момент без пояснення причин. Кожна відповідь важлива, оскільки допомагає визначити актуальність навчання для осіб, що отримали серйозні травми, які призвели до інвалідності. Опитування анонімне, усі питання особистого характеру слугують для збору загальної інформації про групу респондентів (вік, стать, цивільний / військовий, тощо), ступінь відвертості та повноти відповіді кожен може визначити самостійно, залежно від власних переконань на рівня психологічного комфорту. Якщо будь-яке питання викличе дискомфорт, інструктор зобов'язаний надати психологічну підтримку та, за потреби, спрямувати особу до спеціаліста з психологічної підтримки.

Так, участь в опитуванні взяли виключно ті особи, які дали згоду та проявили інтерес до можливості поділитися власним досвідом та переконаннями, зробити їх корисними для кращого розуміння потреб осіб з інвалідністю.

Після проведення опитування учасникам повідомлено, що всі, хто виявив бажання пройти навчання першої допомоги, обов'язково отримають таку можливість найближчим часом і, якщо бажають, можуть продовжити свою участь у дослідженні, заповнивши анкети та надавши зворотний зв'язок після проходження навчання. Усі запропоновані заходи мають відбуватися в умовах доступності, тому як найзручніший варіант вирішено проводити навчання на базі реабілітаційних центрів,

у яких перебувають опитані. Відповідно, групи складаються виключно з пацієнтів реабілітаційних центрів.

Для проведення дослідження перед командою інструкторів постало питання про методи, які будуть використані для вимірювання рівня зацікавленості та вмотивованості слухачів, а також мають урахувати їхній попередній досвід, загальні дані. За допомогою первинного анкетування вирішено першочергове питання доцільності. Виявити актуальність навчання першої допомоги для цієї категорії осіб – великий крок до розуміння потреб людей, що проходять реабілітацію та освоюють нові ролі в суспільстві. Згідно з очікуваннями команди дослідників ТЧХУ, роль людини, що є обізнаною в діях на випадок критичних ситуацій, є соціально значущою та важливою і може стати психологічним ресурсом та психологічною опорою під час реінтеграції особи в суспільство.

Загальна вибірка досліджуваних становила 96 осіб, серед яких 20 жінок та 76 чоловіків віком від 21 до 76 років. Серед них – 59 осіб (61%) є військовими та 37 осіб (39%) – цивільними. Усі вони є клієнтами (пацієнтами) реабілітаційних центрів, що діють на території України. Дослідження проводиться з 2023 року. Результати представлені на рис. 1.

Найбільший відсоток респондентів (67%) отримали інвалідність внаслідок бойових дій, 28% – унаслідок захворювань і 5% – через нещасний випадок. Цей показник важливий для дослідження через припущення, що характер обставин, які передували отриманню інвалідності, може впливати на ставлення людини до свого тіла та спектра його нових можливостей. Оскільки далі ми говоримо про готовність надавати першу допомогу, тобто бути активним учасником у подоланні надзвичайних ситуацій, що виникли, для нас важливо

враховувати ставлення людини до самої себе та сприйняття нею довколишнього світу (довіра до світу, оточення, позитивна налаштованість на вирішення життєвих завдань, проактивність тощо). Обставини, що спричинили отримання людиною фізичної інвалідності, є важливим чинником, який впливає на адаптацію до нових умов життя.

Подальший особистісний розвиток людини з інвалідністю, її самосвідомості, під впливом різноманітних соціальних факторів призводить до того, що виникають суперечності в сприйнятті нею світу та своїх можливостей у ньому, і якість їх вирішення призводить до адаптації або дезадаптації особистості. Якщо нові для особистості соціальні цінності, типи поведінки суперечать раніше засвоєним, які є частиною її внутрішнього світу, порушується баланс між зовнішнім і внутрішнім, виникає психологічний дисонанс. Це може призводити до формування негативних психічних якостей і властивостей людини з інвалідністю [7].

На початку роботи з аудиторією для інструктора важливо дізнатися про мотивацію слухачів та їхній попередній досвід, що стосується ситуацій, у яких слухачі були свідками надзвичайних подій. Ураховуючи актуальність першої допомоги для українців важливо враховувати наявні знання з першої допомоги, здобуті слухачами раніше (рис. 2).

З усієї вибірки досліджуваних 83% зазначили, що знають про першу допомогу й мають деякі знання. Водночас свідками надзвичайних ситуацій, де люди потребували першої допомоги, було 78% опитаних. З усіх опитаних 65% зазначили, що надавали першу допомогу. З отриманих даних ми можемо зробити висновок про те, що є достатньо велика кількість осіб, для яких перша допомога знайома та актуальна.

Простежується цілком закономірна тенденція залученості потенційних учасників тренінгів

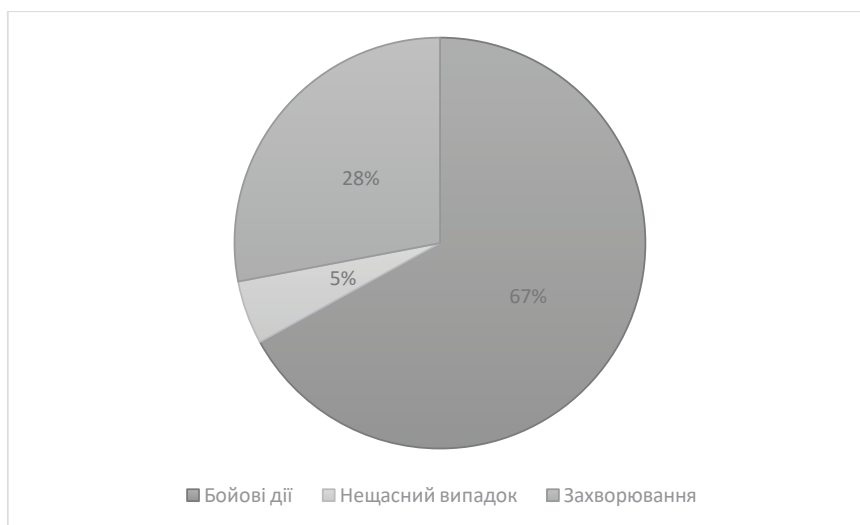

Рис. 1. Наочне представлення результатів визначення кількості осіб, що отримали інвалідність унаслідок бойових дій, нещасного випадку чи захворювання

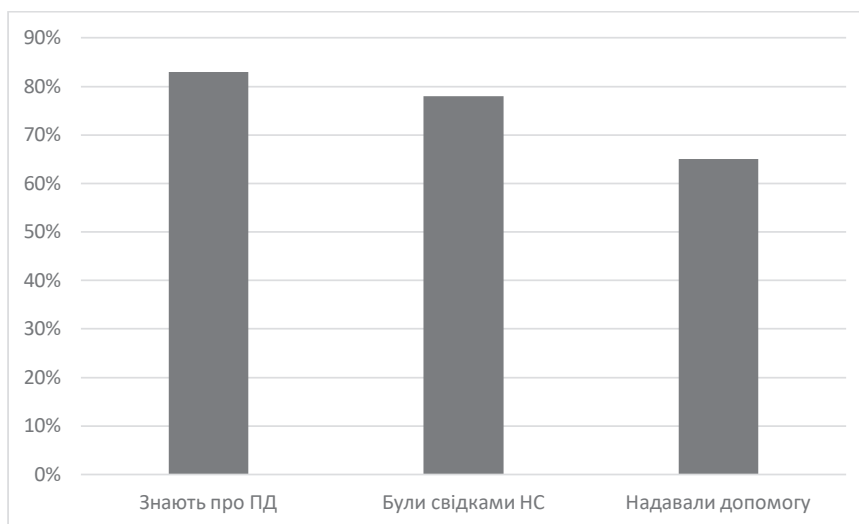

Рис. 2. Наочне представлення результатів визначення кількості осіб, що відмітили володіння основами Першої допомоги, були свідками надзвичайних ситуацій та безпосередньо надавали допомогу

з першої допомоги до надання допомоги в разі реальної потреби. Різниця між показниками «Знають про першу допомогу» та «Надавали допомогу» становить 18%, що говорить про те, що не кожен зі слухачів готовий надати допомогу, незважаючи на наявні знання. Тому важливим є навчання якомога більшої кількості осіб з метою збільшення кількості здатних надати допомогу.

Можна припустити, що, перебуваючи в групі з високомотивованими учасниками, інші учасники зможуть набути впевненості у своїх можливостях. Завдяки ролі соціальної ідентичності, а також притаманному кожній людині соціальному конформізму [8] є висока вірогідність того, що тренінги з першої допомоги не лише матимуть навчальний та просвітницький результат, а й спонукатимуть до особистісного зростання, посилюватимуть громадянську позицію, сприятимуть створенню малих груп однодумців, сприятимуть соціалізації.

Висновки. Процес реабілітації потребує залучення широкого кола спеціалістів у різних галузях науки та життєдіяльності суспільства. З метою якісної адаптації до життя за нових умов варто навчати осіб з інвалідністю поведінки в надзвичайних ситуаціях. Такий підхід дасть змогу не лише сформувати лідерську позицію, а й запобігти

ситуаціям, що несуть ризики для життя та здоров'я громадян.

За результатами дослідження більшість осіб з інвалідністю демонструють високий рівень зацікавленості в навчанні першої допомоги, незважаючи на наявність знань у цьому питанні. Досвід переживання бойових дій і нещасних випадків може впливати на розуміння сфери застосування розвинутих навичок. Важливим чинником успішної адаптації стане перебування в групі осіб з високою соціальною активністю та мотивацією. Уміння брати на себе відповідальність у кризових обставинах свідчить про потенціал до самореалізації та реадaptaції до життя в суспільстві, що вплине на позитивну динаміку в реабілітації осіб з фізичною інвалідністю.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в адаптації методів викладання першої допомоги для осіб з фізичною інвалідністю. На основі отриманих результатів буде створено посібник для інструкторів з першої допомоги, який міститиме психолого-педагогічні особливості викладання в групах осіб з фізичною інвалідністю, рекомендації щодо організації освітнього простору, пропонуватиме адаптацію загальноприйнятого алгоритму надання першої допомоги до можливостей різних категорій осіб.

Список літератури

1. Dixon S., Smith C., Touchet A. The disability perception gap. *Scope*. URL: <https://assets-eu-01.kc-usercontent.com/73ea709e-f9f8-0168-3842-ebd7ad1e23ac/acb8a67e-86c7-47a8-b809-0d099acd6ac6/disability-perception-gap-report.pdf> (дата звернення: 18.09.2024).
2. Changing perceptions of disability through sports, arts, and culture: what works and what challenges exists? / L. Dunbar et al. Home. *Spirit of 2012*. URL: <https://spiritof2012.org.uk/wp-content/uploads/2022/12/Spirit-disability-perception-report.pdf> (дата звернення: 12.09.2024)
3. Оверчук В. А., Кушнір Ю. В., Kushnir J. Психологічні проблеми інвалідності: моделі та шляхи вирішення. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*. 2019. № 44(47). С. 143–150. URL: [https://doi.org/10.33120/ssj.vi44\(47\).126](https://doi.org/10.33120/ssj.vi44(47).126) (дата звернення: 09.09.2024).

4. Babik I, Gardner ES. Factors Affecting the Perception of Disability: A Developmental Perspective. *Front Psychol*. 2021 Jun 21; 12:702166. DOI: 10.3389/fpsyg.2021.702166. (дата звернення 11.09.2024)
5. Salita C., Liwanag R., Tiongco R.E., Kawano R., Development, implementation, and evaluation of a lay responder disaster training package among school teachers in Angeles City, Philippines: using Witte's behavioral model, *Public Health* 170, 2019, Pages 23–31, ISSN 0033-3506, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2019.02.002>. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0033350619300265> (дата звернення 12.09.2024)
6. Lingard H., The effect of first aid training on Australian construction workers' occupational health and safety motivation and risk control behavior, *Journal of Safety Research*, 33, Issue 2, 2002, Pages 209–230, ISSN 0022-4375, DOI: [https://doi.org/10.1016/S0022-4375\(02\)00013-0](https://doi.org/10.1016/S0022-4375(02)00013-0). (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0022437502000130>) (дата звернення 09.09.2024)
7. Оверчук В. А. Психологічні проблеми інтеграції до активного соціального життя осіб з інвалідністю. *Науковий вісник ужгородського національного університету. серія: психологія*. 2022. № 1. С. 62–65. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.1.12> (дата звернення 18.09.2024)
8. Сапольські Р. Біологія поведінки. Причини доброго і поганого в нас. 4-те вид. Київ : Наш Формат, 2024. С. 365–401.

References

1. Dixon, S., Smith, C., & Touchet, A. (2024). The disability perception gap. *Scope*. Retrieved from: <https://assets-eu-01.kc-usercontent.com/73ea709e-f9f8-0168-3842-ebd7ad1e23ac/acb8a67e-86c7-47a8-b809-0d099acd6ac6/disability-perception-gap-report.pdf>
2. Dunbar, L., et al. (2022). Changing perceptions of disability through sports, arts, and culture: What works and what challenges exist? *Spirit of 2012*. Retrieved from: <https://spiritof2012.org.uk/wp-content/uploads/2022/12/Spirit-disability-perception-report.pdf>
3. Overchuk, V. A., Kushnir, Y. V., & Kushnir, J. (2019). Psykholohichni problemy invalidnosti: modeli ta shlyakhy vyrishennya [Psychological problems of disability: Models and solutions]. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*, 44(47), 143–150. DOI: [https://doi.org/10.33120/ssj.vi44\(47\).126](https://doi.org/10.33120/ssj.vi44(47).126) [in Ukrainian].
4. Babik, I., & Gardner, E. S. (2021). Factors affecting the perception of disability: A developmental perspective. *Frontiers in Psychology*, 12, 702166. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.702166>
5. Salita, C., Liwanag, R., Tiongco, R. E., & Kawano, R. (2019). Development, implementation, and evaluation of a lay responder disaster training package among school teachers in Angeles City, Philippines: Using Witte's behavioral model. *Public Health*, 170, 23–31. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2019.02.002>
6. Lingard, H. (2002). The effect of first aid training on Australian construction workers' occupational health and safety motivation and risk control behavior. *Journal of Safety Research*, 33(2), 209–230. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0022-4375\(02\)00013-0](https://doi.org/10.1016/S0022-4375(02)00013-0)
7. Overchuk, V. A. (2022). Psykholohichni problemy intehratsiyi do aktyvnoho sotsial'noho zhyttya osib z invalidnistyu. [Psychological problems of integration into active social life of persons with disabilities]. *Naukovyy visnyk uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. seriya: psykholohiya – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Psychology*, 1(1), 62–65. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.1.12> [in Ukrainian]
8. Sapolsky, R. (2024). Biolohiya povedinky. Prychyny dobroho i pohanoho v nas [Behave: The biology of humans at our best and worst]. (4th ed.). Kyiv, Ukraine: Nash Format [in Ukrainian].

FIRST AID TRAINING AS AN AID TO REHABILITATION OF PEOPLE WITH PHYSICAL DISABILITIES

A. D. Nikolska, O. A. Vysotska, N. V. Yamnenko, O. M. Honcharuk
Ukrainian Red Cross Society, Kyiv, Ukraine

Purpose: to assess the possibility of using first aid as an auxiliary tool in the rehabilitation of people with physical disabilities.

Materials and Methods. The total sample of the study subjects was 96 people, including 20 women and 76 men aged 21 to 76 years. Among them, 59 people (61%) are military and 37 people (39%) are civilians. All of them are clients (patients) of rehabilitation centers operating in Ukraine. The study has been conducted since 2023.

In order to record the results of work with students with physical disabilities, questionnaires and questionnaires were created for students and instructors. The results obtained with their help were processed quantitatively and qualitatively.

Results. The largest percentage of respondents (67%) received disability as a result of hostilities, 28% – as a result of diseases and 5% – due to an accident.

Of the entire sample of respondents, 83% indicated that they know about first aid and have some knowledge. At the same time, 78% of respondents witnessed emergency situations where people needed first aid. Of all respondents, 65% indicated that they provided first aid.

Conclusions. According to the results of the study, the majority of people with disabilities demonstrate a high level of interest in learning first aid, regardless of the presence of knowledge in this area. The experience of experiencing combat operations and accidents can affect the understanding of the scope of application of the acquired skills. An important factor in successful adaptation will be being in a group of people with high social activity and

motivation. The ability to take responsibility in crisis situations indicates the potential for self-realization and readaptation to life in society, which will affect the positive dynamics in the rehabilitation of people with physical disabilities.

KEY WORDS: **first aid; rehabilitation; physical disability; education.**

Рукопис надійшов до редакції 27.02.2025

Відомості про авторів:

Нікольська Анна Дмитрівна – доктор філософії в галузі психології, фахівець департаменту першої допомоги НК Товариства Червоного Хреста України.

Висоцька Ольга Анатоліївна – фахівець департаменту першої допомоги НК Товариства Червоного Хреста України, психолог.

Ямненко Надія Вікторівна – міжнародний майстер-тренер з першої допомоги, керівник департаменту першої допомоги Товариства Червоного Хреста України.

Гончарук Оксана Миколаївна – доктор медичних наук, професор кафедри нейрохірургії Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика; ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8602-6572>.

Електронна адреса для листування: fa.a.nikolska@redcross.org.ua